

КАРТИНАТА НА СВЕТА В ПОВЕСТТА

„ПРЕДИ ДА СЕ РОДЯ” ОТ ИВАЙЛО ПЕТРОВ

Основен сюжет на бъл-гарската литература след Освобождение-то е разпадането на родовия космос, на патриархалния селски бит. Пропукват се стените на затворените семейно-родови пространства и в тях постепенно навлизат новите градски порядки, коренно раз-личните градски обичаи и нрави. Селото се погражданява. Повестта „Гераците” на Елин Пелин винаги се сочи като претворя-ване на този преломен исторически момент от живота на българското село. От Елин Пе-лин до Йордан Радичков и Ивайло Петров и до по-младите „селски” автори, различни-те страни на това погражданяване са обект на драматични, иронични, пародийни ху-дожествени изображения.

В повестите „Преди да се родя” и „След това” Ивайло Петров разказва за родите-лите си, за своето детство, за роднините и близките си. Най-често авторите, когато си припомнят детските години, възкресяват спомените си с носталгия и топли чувства, а Ивайло Петров - напротив, разказва с горчива ирония и самоирония, с дистан-циран хумор към най-близките си и към самия себе си, тъй като и той е част от тогавашното селско семейство. Пише с неве-роятна духовна дистанция за свидни и до-ри святи неща като „роден дом”, „бащин дом”, „родна стряха”, „детство”, „родина”, „идилична любов”... С тава дума за понятия, за които винаги говорим с вълнение, с топ-лота и трепет и не си позволяваме да ги съдим критично. Ивайло Петров обратно: става все по-духовит, находчив, изобрета-телен в изобличенията си, когато предста-вя своите диви, необразовани и нецивилизовани герои! На какво се дължи тази него-ва странна позиция към собственото му ми-нало? В никакъв случай тя не се дължи на чувството му за превъзходство, нито на над-менност на съвременен градски човек и интелектуалец, който се срамува от родите-лите и рода си. Неговата позиция на иро-низирател и пародирател е обусловена от убедеността му за вредата, която нанасят днес в нашия живот изостаналостта и кон-серватизмът на миналото.

Повестта „Преди да се родя” представя пространствените измерения на действието от нова гледна точка. Тя преобръща посоката на вре-мето и всичко става различно. Авторът е „свидетел” на събития още „преди да се роди”, рисуващи родната Добруджа в далечни, непознати времена. Познатият ни опоектизиран Йовков патриархален космос - носител на човешките ценнос-ти, тук вече е разколебан. Ироничният художествен свят

на Ивайло Петров ясно откроява тъжния смях на три поколения, като всяко от тях „оглежда” лика си в кривите огледала на времето на оста-налите две.

Иронията на автора към преобърнатата картина на родовото време естествено въвежда пародията в художественото повествование. Реките започват да текат в обратна посока, дядовците и бащите се държат като деца, а небето на родовия Космос е сякаш под краката им. Несъзнателно, макар и дълбоко убедени в добрите си намерения, стъпкват духовните стойности на традицията, а когато решат да вдигнат поглед нагоре, откриват ниския свод на земните си страсти. Изглеждат смешни в ироничния хаос на времето и безкрайно тъжни в своята неосъзната безпомощност. Родовият Космос смаява „машаба” си. Става тесен и млък от дистанцията на пародираното интелектуално превъзходство на по-новото, „модерно” време, оказало се неочаквано на първо място в обърканата хронология на наследственото родово време.

В парадоксалната си автобиография Ивайло Петров изгражда чрез смешно-то иронична представа за света. Осми-вайки го, той се дистанцира от него и налага своя естетически идеал. Чрез ироничния, но тъжен смях на разказвача са отречени невежеството, примитивността, грубостта. Иронията на автора към преобърнатата картина на родовото време въвежда в художественото повествование пародията, която иронизира традицията. Хората се проявяват като хитри, глупави, пресметливи. Проблемът за женитбата и продължението на рода е проблем на старейшината или на главата на семейството, а не на момъка. *„Баба и дядо решиха да се сдобият с още две работни ръце”,* споделя героят и той е длъжен да се подчини на тяхната воля. За тях женитбата е сделка и не е свързана с любовта, с дълбоките и трайни чувства. Да продължат рода, да народят деца е дълг на младите хора към патриархалните традиции. Но новородените, възпъщение на изпълнения дълг, са практическа необходимост, полезна работна ръка. А това снижава традиционните ценности. Примитивно е мисленето на пъдаря Доко, изразено в обръщението му към бъдещата майка: *„Те-зи дни ще имаш момче, значи! Ще има кой да ви пасе добитъка.”*

Според правилата на тогавашната етикеция, откупът, зестрата, пазарлъците решават съдбата на младоженците: *„Бъ-дещите съпрузи трябваше да се срещнат поне веднъж преди сватбата и непременно да се харесат, тъй като бракът им би-ваше предварително решен от техните родители.”* Увлечени от своята алчност,

сватовниците и сватбарите се озовават в комична ситуация — открадването по погрешка на майката, която с радост би останала в богатата къща:

„Майка ми погледна през прозореца към широкия двор, напъстрен с кръстчета от кокоши крака, и тихо заплака за този двор, за голямата къща, за градината и за цялото село, в кое-то можеше да живее отсега нататък.”

В патриархалното общество се отделя особено внимание на ритуалите за до-казване на честта и достойнството и на младите, и на старите от рода. Приятел-ството и любовта не са движеща сила за съхранението на родовите ценности. Ня-мат значение душевните терзания. Съм-ненията, колебанията на тези, които започват нов живот, не вълнуват никого.

Личността в това общество се стреми да се изяви и да се докаже, но за осъ-ществяване на себеизявата на героя са необходими освен желание, воля, твър-дост и упоритост. Синът (героят — раз-казвач) не следва примера на своя ба-ща, останал верен на патриархалните за-кони. Той се устремява към новия, мо-дерен свят. Представителят на следва-щото поколение се отделя от идилично-то родно село. Градът ще го приюти, а там патриархалните нрави са безвъзврат-но загубени. В съвременните градски ус-ловия човекът с променен поглед към света ще търси нов хоризонт за личността си АЗ.

Разказвачът в повестта представя сце-ни и картини, образи, като изразява ироничното си отношение към тях. Пох-ватите на ироничното, които писателят използва, са най-разнообразни. Главни-ят е постоянното смесване на образи и представи от двата свята. Отнасяйки се към миналото с насмешка, той изпитва до известна степен и носталгия заради безвъзвратно загубените родови ценнос-ти. В новия си пристан героят не се чув-ства сигурен и защитен от бурите на жи-вота.

Иронията на автора се задълбочава. Тя прониква във всеки детайл от изобре-зения художествен свят. Езикът е наситен с иронични обрати. Просторечие съжи-телства с абстрактни названия и поня-тия от различни нива на словесното об-щувание. Ироничният поглед на Ивайло Петров разкрива истината за чуждия му, див съвременен свят: *„Разби ра се, вре-мето безпощадно променя всичко, проме-ня традициите, колкото и да се стараем да ги съхраним, или най-малкото ги осъвре-менява. Сега например... Никой не краде вече моми посред бял ден, тази работа се смята за варварщина, каквато си е, пък и момите не чакат да ги крадат, сами оти-ват, при когото си искат... И кражбите от частни лица се смятат за... предраз-съдък. Крадат от държавата..., служат си с всевъзможни бумажки и много умело се изп-лъзват от съдебните власти...”*

Ивайло Петров не бърза да обвинява и да отхвърля миналото: *„Не, не бива да избързвам с предварителни заключения.”*

Едва ли самият той е убеден в превъз-ходството на новия начин на живот. Авторът провокира критично отношение към действителността. Крайните изводи са прибързани.

Иронията често се преплита с носталгичен копнеж, за да бъдат определени онези далечни времена като „диви и чудесни“. Мечтае да се завърне в света на чистите детски образи, на светлите по-риви: *„Върнете ми моето детство, върнете ми го още от първия ден с малката къщичка землянка, с бълхите и страшните пъдари, с тъмните нощи, пълни с кара-конджули и конекрадци!*”. Разказвачът не би могъл да се чувства щастлив сред дивата власт на съвременната агресия.

Светът на Ивайло Петров в „Преди да се родя“ е ироничният свят на разколебаните ценности. Авторът усеща „чуждо“ времето на своя реален съвременен живот. Ироничният поглед към „ставащото“ го дистанцира и той се озовава „далеч“ във времето - преди „раждането“ на съвременния модерен свят. „Далеч“ от „своето“ време, но съвсем близо до вече „билото“, преживяно от предците, родово време. То му е скъпо и близко, макар и да навлиза в неговото пространство с „модерния“ ироничен поглед на своя съвременник. Героят разказвач извървява дълъг път към себе си и преосмисля дълбоко истината за правото на избор на личността. Родът е началото, духовният корен на човека, но личността е тази, която трябва да избере как да живее в мир със себе си и със света.